

Kazalo

Mnenja o <i>Razpadu starševstva</i> Leonarda Saxa	5
--	---

PRVI DEL: Problemi

Starši brez kompasa	19
1. Kultura nespoštljivosti	27
2. Hrana	50
3. Šola	61
4. Zdravila	76
5. Zasloni	90
6. On ali ona	116
7. Neodporni	126

DRUGI DEL: Rešitve

8. Kar šteje	145
9. Zmotna prepričanja	161
10. Skromnost	178
11. Veselje	192
12. Smisel življenja	202
 Sklep	 219
Zahvale	225
Opombe	229
O avtorju	278

PRVI DEL

PROBLEMI

Starši brez kompasa

Ni me lahko šokirati, ampak tistega dne sem bil dobesedno v šoku.

V mojo ordinacijo je prišla Mary McMaster* s svojo šestletno hčerko Margo, ki je očitno zbolela: imela je visoko vročino, bila je zardela in razdražljiva. Njena mama je povedala, da deklico boli tudi grlo.

»Prav, pa poglejmo,« sem rekel, ko je mama opisala težave. »Margo, lahko široko odpreš usta in rečeš aaa?« Nagnil sem se k njej, da bi ji pregledal grlo. Margo je samo odkimala in močno stisnila ustnice. »Mama,« sem rekel, »videti je, da bom potreboval vašo pomoč. Bi lahko, prosim, rekli hčerki, naj odpre usta in reče aaa?« Mama pa je samo privzdignila obrvi in odvrnila: »Njeno telo, njena odločitev.«

Vau. »Moje telo, moja odločitev« je že dolga leta slogan borcev za pravico do splava, ki so ga kasneje prevzeli tisti, ki so nasprotovali cepivom proti covidu-19. In ta slogan je uporabila mama, ki je zagovarjala svojo šestletno hčerko pri odločitvi, da meni, zdravniku, ne bo dovolila, da ji pregledam grlo, čeprav je gorela od vročine.

Stem nekaj ni v redu. In ne govorim le o skrajnih primerih, kot je ta mama, ki je pričakovala, da bom postavil diagnozo, ne da bi pogledal v otrokovo grlo. Eno največjih protislovij pri današnji vzgoji otrok je, da v otroke vlagamo več časa in denarja kot kadarkoli prej, rezultati pa so v številnih pogledih kvečjemu slabši. Toda otroci so izrazito bolj nagnjeni

* Vsa imena so spremenjena, razen če je posebej označeno drugače.

k anksioznosti, depresiji in motnji pozornosti s hiperaktivnostjo (ADHD) kot nekoč. So težji in v slabši fizični kondiciji kot kadarkoli prej, poleg tega pa tudi v vseh pogledih manj odporni od prejšnje generacije. Te spremembe vplivajo na otroke iz vseh demografskih skupin ne glede na raso, etnično pripadnost ali družinske dohodke. V nekaterih pogledih, kot bomo videli kasneje, so otroci iz bogatejših družin celo bolj ogroženi kot tisti iz revnejših.

Sam menim, da na te spremembe vplivata zlasti dva velika dejavnika. Prvi je sprememba kulture. Ameriška kultura je postala kultura nespoštovanja, kultura, ki izpodbija avtoriteto staršev ter daje odnosom otrok z njihovimi vrstniki prednost pred odnosom med staršem in otrokom. In to je velik problem. Drugi dejavnik, ki je povezan s prvim, je ta, da veliko staršev ne zaupa več v svojo avtoriteto. Neprijetno jim je postavljati meje. Mislijo, da bodo dobri starši, če bodo otrokom prepuščali odločanje v skoraj vseh okoliščinah, tudi tistih, v katerih so imeli starši še do nedavnega absolutno glavno besedo. Mary in Margo sta skrajni primer. Precej več je staršev, ki vedo, da bi morali postavljati meje in vztrajati pri njih, a tega ne delajo in niso povsem prepričani, kako naj sploh ravnajo.

Še en otrok, še en moj pacient, tokrat štiriletnik z izpuščajem. Izpuščaji so pogost pojav. Lahko jih povzroči strupeni octovec, lahko gre za ekcem ali garje, lahko pa za meningokokni meningitis, ki se začne z izpuščajem, vendar lahko v nekaj urah povzroči celo smrt. Če sem hotel postaviti pravo diagnozo, sem moral videti, za kaj natanko gre.

»Kje je izpuščaj?« sem vprašal mamo.

»Najhujši je na trebuhu,« je odgovorila. »Na prsnem košu. In malo na hrbtu.«

»Pa poglejmo,« sem rekel.

Ampak otrok ni hotel sodelovati. Ta mama si je v nasprotju s prej opisano res prizadevala, da bi otroka pripravila do tega, naj sleče majico in mi pokaže izpuščaj. Na svojem telefonu je vklopila video s Spužijem Kvadratnikom, povečala glasnost in ga potisnila v roke otroku, ki ga je takoj vrgel po tleh. Upiral se je, brcal in kričal. »Kako PRIDEN FANT si!« je ponavljala, medtem ko mu je skušala sleči majico. Otrok se je še močneje upiral in

trgal iz njenega prijema. Posnetek s Spužijem je še vedno glasno odmeval po ordinaciji. »TAKO DOBRO ti gre!« je rekla mama, kot da bo takoj, ko bo izrekla te besede, po nekem čudežu res tudi šlo dobro. Otrok jo je skušal udariti, vendar ga je pravočasno potegnila stran, da je zgrešil. »Bravo!« je rekla mama. Nisem bil prepričan, ali je pohvalila njega ali pa sebe, ker se ji je uspelo izmakniti udarcu. Končno mu je le slekla majico.

Vse skupaj je bilo čudno. Ko je sin zamahnil proti njej, bi bilo bolj smiselno, če bi mu rekla: »Zgrešil si me!« ali pa: »Prosim, ne tepi ljudi!« Še bolj smiselno pa bi bilo, če bi mu rekla: »Če me boš samo še enkrat poskusil udariti, boš za en mesec kaznovan.« Otroci sami od sebe ne poznajo pomena besed. Tega jih moramo naučiti mi. Če se otrok besno upira mami, ki mu želi sleči majico, ona pa ga še pohvali, kako je priden, česa se pri tem nauči? Povsem upravičeno lahko sklepa, da je bil pohvaljen, ker je hotel udariti mamo. Kako naj se otroci naučijo lepega vedenja in spoštovanja, če hvalimo njihovo norenje in trmarjenje?

Jim in Tammy Bardus imata edinko Kimberly, staro osem let. Potem ko sta natančno raziskala programe državnih šol v domačem mestu, ju je zaskrbelo, da se preveč osredotočajo na osnovne veščine, torej pisanje in branje, premalo pa na tisto, kar se v šolah zadnje čase imenuje »obogatitveni programi«, zlasti na likovno umetnost in glasbo. Te programe so ukinili zaradi varčevanja v lokalnem proračunu. Bardusova sta se odločila, da Kimberly vpišeta v zasebno šolo, čeprav bo to zanju velik finančni zalogaj.

Tammy in Kimberly sta si ogledali štiri različne zasebne šole. Staršem je bila všeč šola X: vzdušje se jim je zdelo toplo in spodbudno, učitelji zagnani in motivirani, dolgoročni uspehi učencev pa so bili dobro dokumentirani. Hčerki je bila bolj všeč šola Y, kjer se je dobro ujela s svojo »vodičko«, devetletno Madison. Ugotovili sta, da je obema všeč serija knjig o sestricah Beezus ter Ramoni pisateljice Beverly Cleary in da imata obe radi punčke znamke American Girl. Starše pa je skrbelo, ker je bila šola videti zane-marjena, učitelji in drugi šolski delavci so se jim zdeli zdolgočaseni, poleg tega pa jim nihče ni hotel razkriti, na kateri srednji šoli so učenci običajno nadaljevali šolanje. Hčerki sta svetovala, naj se vpiše v šolo X, Kimberly je vztrajala, da ji je bolj všeč šola Y. In v šolo Y je zdaj tudi vpisana.

Ko sem Tammy vprašal, zakaj z mojem svoji osemletnici dovolita, da ima zadnjo besedo, je odgovorila: »Zame dobra vzgoja pomeni prepuščanje odločitev otrokom. Tako se učijo. Če se bom jaz odločala namesto nje, kako se bo kadarkoli naučila sprejemati odločitve? In če jo prisilim, naj se vpiše v šolo, ki je ni izbrala ona, kaj naj potem rečem, ko se bo pritoževala nad njo?«

Starši, ki so svoje otroke pred štiridesetimi leti pošiljali v zasebne šole, jih večinoma niso spraševali za mnenje. Odločili so se sami in pri tem pogosto namerno preslišali želje otrok. Ko sem še študiral medicino, je bilo nenavadno, če so starši svoji osemletnici prepustili zadnjo besedo pri izbiri šole, danes pa je to nekaj povsem običajnega.

Ne mislim, da smo pred štiridesetimi leti živeli v dobrih starih časih ali da so bila osemdeseta ali devetdeseta leta boljša od današnjih časov. Vsako obdobje ima svoje pomanjkljivosti, vendar se mi zdi, da si pred trenutnimi izzivi preveč zatiskamo oči.

Moja prijateljica Janet Phillips in njen pokojni mož Bill (to sta njuni pravi imeni) imata štiri sinove. Ko so bili srednješolci, sta starša slišala skrb vzbujajoče zgodbe o popivanju najstnikov. Potem sta jih videla na svoje oči: vidno pijane najstnike, ki so vseeno sedli za volan. Kaj storiti?

Bill si je priskrbel alkotest, aparat za ugotavljanje alkohola v izdihanem zraku. Ko je na naslednji zabavi pri njih doma zagledal fanta, ki se mu je zdel okajen, mu je pomignil, naj gre z njim, nato pa mu je podal alkotest in mu rekel, naj pihne v napravo. In res, fant je bil pijan. Janet je poklicala njegove starše in jih prosila, naj pridejo po sina in ga odpeljejo domov. Na njeno začudenje pa so bili starši užaljeni. Fantova mama je sicer prišla po sina, a se ne Janet ne Billu ni niti zahvalila.

Tudi drugi starši niso bili navdušeni nad tem, da sta uporabila alkotest. Ena od njih, gospa Stoltz, je Janet odkrito povedala, kaj meni o tem: »Otroci bodo popivali, pa če vam je to všeč ali ne,« je dejala. »Naša naloga je, da jih naučimo piti odgovorno.«

»Pri petnajstih letih?« je vprašala Janet.

»Pri katerikoli starosti. Raje vidim, da pijejo doma, kot da to skrivajo pred menoj.«

Nekaj dni kasneje je Janet ravno čakala pred šolo, ko je gospa Stoltz

prišla po svojega dvanajstletnega sina. Fant je sedel na zadnji sedež. Njegova mama se je obrnila in ga vprašala: »Kako je bilo danes v šoli?«

»Glej naprej, utihni in pelji,« ji je odvrnil sin.

Gospa Stoltz je pogledala Janet in brez besede odpeljala.

Phillipsova sta alkotest uporabila le dvakrat, vedno pa sta ga postavila nekam, kjer so ga otroci, ki so prišli na zabavo njunih najstnikov, lahko dobro videli. Njihova hiša je postala znana po »tistih norih starših, ki te bodo prisilili, da pijaš v alkotest«. In to je imelo posledice.

Nekatere od teh posledic je bilo mogoče predvideti, drugih ne. Vsi štirje sinovi so bili priljubljeni, zato so prijatelji radi prihajali k njim, a le *zgodaj* zvečer. Okoli pol desetih se jih je nekaj vedno odločilo, da gredo še na druge zabave, kjer bo alkohol prosto dostopen. Drugi pa so ostali.

Včasih pa so se ravno zaradi odsotnosti alkohola v hiši pojavili novi otroci. To je bilo tisto nepričakovano. Nekaterih najstnikov popivanje ni zanimalo in jih ne zanima, a jim je v današnji družbi težko reči ne, če želijo biti *kul*. Izgovor pride prav. Če najstniku ponudijo alkohol, lahko reče: »Res bi bilo dobro kaj spiti, a sem ravno na poti k Phillipsovim in saj poznate njihovega zmešanega očeta, tistega z alkotestom.« Kar je povsem upravičen razlog, da odkloni pijačo.

Starši vse več časa in denarja namenjamo vzgoji, rezultati pa kažejo, da se stanje le poslabšuje. ADHD, bipolarna motnja in druge duševne motnje so pri današnjih ameriških otrocih veliko pogostejše kot pred tridesetimi leti (dokaze navajam v tretjem poglavju), poleg tega pa so mladi tudi težji in v slabši telesni kondiciji (več v četrtem poglavju). Dolgoročne študije kažejo, da so manj odporni in ranljivejši kot nekoč. V sedmem poglavju bom pojasnil, kaj mislim z besedo »ranljivejši«, navedel pa bom tudi dokaze, ki podpirajo mojo trditev.

Kaj se torej dogaja?

Prva polovica knjige opiše probleme, druga pa ponudi rešitve. Mislim, da vem, kje smo zgrešili in kako lahko to popravimo. Moji predlogi temeljijo zlasti na tem, kar sem v svoji ordinaciji doživel v preteklih tridesetih letih, poleg tega pa izhajam tudi iz vsega, kar sem spoznal v številnih pogovorih s starši, učitelji, raziskovalci in otroki tako v Združenih državah kot tudi drugje po svetu.

Morda se sprašujete: »Kdo je ta Leonard Sax in zakaj misli, da je tak strokovnjak?« To je povsem upravičeno vprašanje. Sem družinski zdravnik, specialist splošne medicine, delam pa v ambulanti v predmestju Filadelfije. Imam tudi doktorat iz psihologije. Odraščal sem v predmestju Clevelanda v Ohio, kjer sem naredil osnovno in srednjo šolo, potem pa sem diplomiral iz biologije na Univerzi MIT v Cambridgeu v državi Massachusetts. Doktorat iz psihologije in diplomo iz medicine sem pridobil na Univerzi v Pensilvaniji. Po treh letih specializacije iz splošne medicine sem devetnajst let delal kot družinski zdravnik v predmestjih Washingtona, nato pa sem se preselil v Pensilvanijo, kjer sem zaposlen s polovičnim delovnim časom. Ta knjiga temelji na več kot sto dvajset tisoč pregledih, ki sem jih v svoji ordinaciji opravil od leta 1989 do danes. Spoznal sem otroke, najstnike in njihove starše iz različnih okolij. Kot družinski zdravnik sem vsa ta leta od blizu, a objektivno spremljal korenite spremembe v sodobnem načinu življenja, zlasti pa razpad starševstva.

Leta 2001 sem začel obiskovati različne šole in skupnosti, najprej po Združenih državah, nato pa tudi v Avstraliji, Kanadi, Angliji, Nemčiji, Italiji, Mehiki, na Novi Zelandiji, Škotskem, v Španiji in Švici. Srečeval sem se z učitelji in starši, se pogovarjal s šolarji ter se učil od profesorjev in drugih raziskovalcev. Od julija 2008 do junija 2013 sem si vzel daljši odmor od zdravniškega dela, da bi se lahko povsem posvetil takšnim srečanjem. Od takrat sem obiskal že več kot petsto šol v Združenih državah in po svetu ter se spoznaval z učenci, učitelji in starši.¹

V tej knjigi bom z vami delil svoja spoznanja. Kot merodajen zdravnik bom najprej predstavil dejstva, nato bom postavil diagnozo, potem pa predpisal zdravilo – prijeme, ki jih lahko sami preizkusite doma in ki vam bodo pomagali pri vzgoji.

Predstavil bom tudi uspešne primere. Povedal vam bom še več o Janet in Billu Phillipsu, o njunih štirih sinovih in o drugih podobnih družinah, takšnih, ki so se uprle valu sodobne vzgoje in kljub vsem pritiskom uspele. Te zgodbe, podprte z najnovejšimi znanstvenimi dognanji, so podlaga za to, kar morate storiti, če želite v današnjem svetu vzgojiti zdravega otroka. To je še vedno mogoče. Ni lahko, a se da.

Nekateri vidiki razpada starševstva so na Škotskem ali Novi Zelandiji prav tako problematični kot pri nas. V vsaki državi, ki sem jo obiskal, sem srečeval starše, ki ne vedo več, kakšna je njihova vloga. Spraševali so me: »Naj bom otrokov najboljši prijatelj? Ampak če bom otrokov najboljši prijatelj, kako naj mu potem prepovem igranje videoiger po polnoči?« Dr. Timothy Wright, ravnatelj zasebne šole Shore v avstralskem Sydneyju, mi je povedal, da ga je nekega dne poklicala mama enega od učencev in ga vprašala: »Gospod ravnatelj, ali lahko, prosim, mojemu sinu svetujete, katere videoigre so primerne in katere ne? In ali bi mu povedali, koliko časa za igranje iger je preveč?«

»Hm ... ne. Tega ne bom storil,« je odvrnil ravnatelj. Mami je pojasnil, da takšni nasveti *niso* njegova dolžnost niti del njegove službe. Nadzor nad vrsto iger in časom, ki ga fant porabi zanje, je naloga staršev, ne šolskih delavcev.

Nekateri problemi so torej enaki po vsem svetu, drugi pa so značilni za Severno Ameriko, zlasti za Združene države. Na prvem mestu je zagotovo kultura nespoštljivosti.

1

Kultura nespoštljivosti

Že pred časom – septembra 2009, če sem natančen – in v povsem drugačem stanju družbe je imel predsednik Barack Obama odmeven govor na skupni seji ameriškega kongresa, v katerem je predstavil svoj predlog zakona o zdravstvu. Joe Wilson, kongresnik iz Južne Karoline, je predsedniku ves čas skakal v besedo in vpil: »Lažete!« Naslednji dan se je Obami uradno opravičil, pisno in po telefonu. Predsednik je nemudoma sprejel opravičilo: »Vsi delamo napake. Opravičil se je takoj in iskreno, kar cenim.« Preostali republikanci so obsodili Wilsonov izbruh. Joe Barton, republikanski kongresnik iz Teksasa, je dejal: »Svoje mnenje moramo predsedniku znati povedati brez otročjega vedenja.« Bob Inglis, republikanski kongresnik iz Južne Karoline, pa je dodal: »Predsednik si zasluži spoštovanje, zlasti če ima govor na skupni seji kongresa. Nasprotna mnenja je treba izraziti dostojno in takrat, ko smo na vrsti, brez prekinjanja govornika.«¹ Pet dni kasneje je predstavniški dom kongresa sprejel javno grajo, ki sta jo podpisali obe stranki in v kateri so zapisali, da je bil Wilsonov izbruh »nedostojen, ker je negativno vplival na potek seje ter diskreditiral sam kongres«.²

Prevrtimo naprej v februar 2023. Predsednik Joe Biden je bil sredi tradicionalnega letnega nagovora obeh kongresov o stanju v državi, imenovanega State of the Union, ko je Marjorie Taylor Greene, republikanska poslanka iz Georgie, večkrat zavpila: »Lažnivec!« Tudi drugi republikanci

so predsedniku med govorom skakali v besedo, eden od njih je celo zavpil »Sr*nje!«³ Tokrat se ni opravičil nihče. Greene se je naslednji dan pojavila v poročilih na televiziji Fox in znova poudarila, da »je Joe Biden lažnivec« in da je ponosna na to, da ga je prekinila.⁴ Republikanski voditelji, tudi vodja kongresnih republikancev Kevin McCarthy, so zagovarjali njen izbruh.⁵

Prav McCarthy je nekaj mesecev kasneje poslance priganjal k sprejetju zakona, ki bi vladi zagotovil več sredstev in ji omogočil neovirano delovanje. Demokrati so zavlačevali. Jamaal Bowman, demokratski poslanec iz New Yorka, je celo vklopil požarni alarm, zaradi česar so morali evakuirati celotno stavbo, kar je glasovanje zamaknilo za skoraj dve uri. Bowman, ki je bil prej ravnatelj osnovne šole, je zagotovo vedel, da je neupravičen vklop alarma nezakonit. Nekateri časopisi so celo objavili karikaturu Bowmana, kako stoji pri šolski tabli in s kredo znova in znova zapisuje *Ne vklaplaj požarnega alarma brez potrebe*.⁶ Kasneje je priznal krivdo in plačal tisoč dolarjev kazni.⁷ Dva meseca zatem je predstavniški dom kongresa potrdil nezaupnico Bowmanu z 214 glasovi za in 191 proti. Za so bili seveda zlasti republikanci.⁸

Na srečo tema te knjige ni politika, a to, kako se je v le petnajstih letih spremenil odnos kongresnikov do njihovih kolegov, ki predsedniku skačejo v besedo, je simptom preobrata v ameriški kulturi.

Pred dvajsetimi leti je bilo nepredstavljivo, da bi kongresnik brez pravega razloga vklopil požarni alarm, zdaj pa to nikogar več ne preseneča. Sodobna kultura je postala kultura nespoštljivosti. Brezobzirnost, preklinjanje in kršenje zakonov so ne le dopustno, temveč celo zabavno vedenje.

Kaj je tisto, kar je v določeni kulturi sprejemljivo, in kaj je tisto, kar ni? Ali če grem še dlje – kaj je pojem dobrega življenja? Vsaka kultura drugače odgovarja na ta vprašanja. Pred stotimi leti so ameriški otroci prebirali učbenike *McGuffey Readers* in podobne knjige, v katerih naj bi dobro življenje temeljilo na morali in Svetem pismu.⁹ John Dewey, pionir na področju izobraževanja, je takrat poudarjal, da bi morale šole moralne nauke poučevati »vsak trenutek dneva, in to pet dni na teden«.

Leta 1951 je Ameriško združenje za izobraževanje (National Education Association) izjavilo, da »neomajna skrb za moralne in duhovne vrednote

ostaja prednostna naloga izobraževanja». ¹⁰ Danes ameriški otroci precej manj berejo ¹¹ in veliko več časa preživijo na YouTubeu, TikToku ali pri igranju videoigric. Še vedno poslušajo glasbo, a drugačne skladbe. V prejšnji generaciji so bile najbolj priljubljene pesmi o ljubezni. *Danny's Song* je bila velika uspešnica Kennyja Logginsa leta 1971: *Čprav nimava denarja / sem tako zaljubljen vate, draga / vse povzroči verižno reakcijo ljubezni*. Še desetletje pred tem je bil na prvem mestu glasbenih lestvic Sam Cooke s pesmijo, v kateri je priznal, da »ne ve veliko o zgodovini« (*don't know much about history*), a je prisegel, da bo poskusil postati odličen študent samo zato, ker bo tako osvojil svojo ljubezen. Današnje priljubljene skladbe pa prepevajo o spolnosti, pogosto celo o spolnosti za denar. ¹² Raperki Cardi B in Megan Thee Stallion tako v svoji veliki uspešnici *WAP*, kar je kratica za *Wet Ass Pussy* oz. vlažno žensko spolovilo, ženskam svetujeta, naj med seksom moškega »prosijo za nov avto«, in dodajata, da jima je moški »plačal šolnino« v zameno za seks. ¹³ Pevec Bruno Mars je prejel šest grammyjev za skladbo *That's What I Like* (To mi je všeč), v kateri ženski ponuja nakit in nakupovalni izlet v Pariz, če se bo le »obrnila in se nastavila frajerju«, ker mu je »to všeč«. ¹⁴ Naslov nedavne uspešnice priljubljenega glasbenika Draka, s katero je osvojil prvo mesto glasbene lestvice Billboard Hot 100, je *Jimmy Cooks*. In besedilo? *Pofu*** luknjico / gladko gre / Ti ni všeč, kako govorim? Pridi v mojo sosesko in mi ga pofaf***. Kritik časopisa *New York Times* je pohvalil Drakovo »lirično slikovitost«. ¹⁵ Besedilo skladbe *Jimmy Cooks* je značilno za Drakove pesmi, ki so polne psovka in drugih vulgarnih izrazov. ¹⁶ Velja dodati, da je Drake daleč najuspešnejši glasbenik v ameriški zgodovini. V času nastajanja te knjige je kar oseminsedemdeset njegovih pesmi pristalo med prvimi desetimi na lestvici Billboard Hot 100. Na drugem mestu je Taylor Swift z devetinpdesetimi skladbami, Beatli so jih imeli štiriintrideset, Michael Jackson pa trideset. ¹⁷

Podobne spremembe so se zgodile tudi na televiziji. Najbolj priljubljene oddaje od šestdesetih do osemdesetih let prejšnjega stoletja so stareše dosledno prikazovale kot zanesljive in zaupanja vredne vzornike svojim otrokom. To je veljalo tako za komično nanizanko *Andy Griffith Show* in serijo *Moji trije sinovi* (*My Three Sons*) v šestdesetih letih kot tudi za serijo *Družinske*

vezi (Family Ties) in *Cosby Show* v osemdesetih. Danes tega ni več. Med pregledovanjem seznama stotih trenutno najbolj priljubljenih oddaj na ameriški televiziji sem jih našel le nekaj, ki starše občasno prikazujejo kot zanesljive in vredne zaupanja.¹⁸ Pogosteje naletimo na lik očeta, kot je Phil Dunphy v nanizanki *Sodobna družina (Modern Family)*, katerega bebasti štosi so tarča posmeha v skoraj vsaki epizodi serije. Njegovi trije otroci so po navadi pametnejši in pronicljivejši od pomilovanja vrednega očeta. V šestdesetih in tudi še v devetdesetih letih med najbolj gledanimi serijami enostavno ni bilo niti ene, ki bi očeta prikazovala kot bedno, zmedeno zgubo, danes pa je to pogost pojav.

Enako je tudi na televizijskih programih, namenjenih otrokom. Disney Channel, na primer, aktivno promovira kulturo nespoštljivosti in zmanjšuje pomen staršev. V eni njihovih serij, humoristični nanizanki *Jessie*, so starši skoraj vedno odsotni (ali povsem nepomembni), njihovi trije otroci pa so sposobnejši od nerodnega butlerja ali zmedene varuške. Ali pa serija *Liv in Maddie (Liv and Maddie)*, v kateri je mama povsem brez stika z resničnostjo, čeprav je šolska psihologinja, njeni hčeri – ena punčkasta in ena fantovska, obe igra ista igralka – pa jo vedno znova spravljata v zadrego. V seriji *Pes z blogom (Dog with a Blog)* je oče otroški psiholog (spet psiholog!), ki nima pojma o tem, kaj mladina želi ali potrebuje, kar je seveda tako čudáško, da se njegovi otroci ves čas »zasluženo« delajo norca iz njega. Očetova nevednost je tako v seriji nekakšen glavni štos in celo govoreči pes je vedno pametnejši od njega. Ali pa *Bunk'd*, serija, ki je nastala iz *Jessie* in v kateri je vodja poletnega tabora psihično nestabilna, nevoščljiva in iracionalna, medtem ko otroci potrpežljivo odpravljajo vse zmešnjave, ki jih povzročijo odrasli.

Mama nekega osemletnika mi je rekla: »Moj sin je postal neverjetno nespoštljiv, ves čas jezika ali se zmrduje, če mu kaj rečemo. Pojma nimam, od kod zdaj takšno vedenje. Z njegovim očetom se nikoli ne vede tako.«

»Gleda Disney Channel?« sem jo vprašal. »Nickelodeon? Ali pa Nick Jr.?«

»No, seveda,« je rekla mama.

»Ukinite mu dostop,« sem predlagal. »Nobenega Disneya, Nickelodeona in podobnih programov. Ne pravim, da je vse na televiziji slabo, nekatere

oddaje so v redu. History Channel je večinoma v redu, Disney in Nickelodeon pa ne.«

Tri tedne kasneje me je poklicala. »Prav neverjetno,« je rekla. »Jezikanje in zmrdovanje sta se nehala in spet je najin prijazni fant. Neprimerne vedenja se je očitno učil pri Disneyju.«

V veliki uspešnici *I Hate you* (Sovražim te) pevke SZA (izgovori se »siza«) je to »nepozabno« besedilo: »Tako mi je dolgčas, a lahko prideš in me po^(*)« Kritiki revije *Atlantic* je za ploščo dejal, da je »strupena megla ... [vulgarnega] besedičenja«, kar je pravzaprav mislil kot *kompliment*, saj jo je nato razglasil za »zadnji veliki pop album leta«.19

Lil Nas X je prejel dva grammyja za uspešnico (in videospot zanjo) *Old Town Road* (Cesta starega mesta). Pesem je bila kar trinajst zaporednih tednov na vrhu lestvic v Združenih državah, številka ena pa je postala tudi v Kanadi, Združenem kraljestvu, Irski, Avstraliji, na Novi Zelandiji in v Južni Afriki.20 Besedilo, ki naslavlja ves svet, a brez posebnega konteksta, pravi *Nič mi ne moreš reč' / noben mi nič ne more reč'.*

In to je pravzaprav kultura nespoštljivosti. *Nič mi ne moreš reč'.* In če mi nič ne moreš reči, zakaj bi potem sploh hodil v šolo? Koga brigajo Shakespeare, britansko-ameriška vojna, ki se je začela leta 1812, ali Pitagorov izrek? Zakaj bi poslušali starše? Zakaj bi hodili v cerkev? *Nič mi ne moreš reč'.*

Komik Bill Maher je nedavno omenil »temeljni življenjski kompromis: ko smo mladi, smo lepi, ko smo stari, pa modri«.21 To pomeni, da vsaka uspešna kultura svoje otroke spodbuja, naj se učijo od starejših in spoštujejo starše, saj z leti, upajmo, pride tudi modrost. Starejši ljudje imajo po navadi dragocene življenjske izkušnje, ki jih lahko delijo z mladimi, kultura nespoštljivosti pa uničuje te vezi med generacijami. *Nič mi ne moreš reč'.*

Kultura nespoštljivosti ni omejena le na ameriški kongres ali glasbene uspešnice, videospote in televizijske serije. *Povsod* je. Celo na majicah. Na majicah, ki jih nosijo mladi, sem videl na primer takšne napise:

SE TI ZDI, DA ME BRIGA?

JE TO VSE, KAR IMAŠ?